

СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.61

О.В. ПУШКІНА,

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

С.М. ЛОЗИЦЬКА,

*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРИЙОМНІ (ФОСТЕРНІ) СІМ'Ї: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

У статті подано огляд даних щодо організації та функціонування прийомної (фостерної) сім'ї як ефективного способу життєустрою дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, в США. Проаналізовано особливості програм допомоги таким дітям на підставі законодавства Сполучених Штатів.

Ключові слова: сирітство, прийомна (фостерна) сім'я, Сполучені Штати Америки, програми допомоги дітям.

Постановка проблеми. У Сполучених Штатах зараз налічується трохи більше 400 тисяч дітей, які з різних причин залишилися без піклування рідних і близьких. І в той же час в Америці немає дитячих будинків у тому сенсі, в якому ми їх розуміємо в Україні. Проблема сирітства американці вирішують по-своєму, і, судячи зі статистики, досить успішно. У будь-якому разі, незважаючи на значний приріст населення в цілому, число сиріт в США порівняно з 2011 р. зменшилося майже на 150 тисяч. В американській традиції превалює право на виховання дитини в сім'ї. Воно реалізується в розміщенні дітей, не важливо наскільки – на добу або кілька років, – у так званих фостерних сім'ях. Так влаштовані близько 85 відсотків американських сиріт.

Метою є проведення більш продуманої соціальної політики щодо сімей, що беруть на виховання дітей, які опинилися у важкій життєвій ситуації.

Шлях до нинішньої системи був довгим. Вже на початку XIX століття в США виник рух за порятунок дітей, що зосередив зусилля на захисті неповнолітніх від впливу вулиці. Пізніше з ініціативи Чарлза Лоринга Брейс сиріт та безпритульних з Нью-Йорка, Бостона, Філадельфії та інших перенаселених міст східного узбережжя стали відправляти в притулки, що виникали тоді по всій території Америки, а також у сім'ї, які побажали взяти на виховання чужих дітей. Спочатку цим займалися головним чином громадські та релігійні організації. Потім стали підключатися влади штатів. Зокрема, в 1893 р. Південна Дакота приступила до виплати невеликих фінансових субсидій особам, які працювали із сиротами. Через якийсь час проблемою зайнялися і на федеральному рівні [4].

9 квітня 1912 президент Вільям Тафт підписав закон про створення управління у справах дітей. Це було перше в усьому світі державна установа для вирішення проблем дітей та материнства. Його перший директор – громадянська активістка Джулія Латроп стала першою жінкою в США, яка очолила урядову структуру. Напередодні великого краху 1929 р. і під час «Нового курсу» Франкліна Рузвельта було прийнято перші федеральні акти, що стали фундаментом нинішньої законодавчої системи, що регулює політику США щодо дітей

(наприклад, закон Шеппарда-Таунер Про виділення грантів штатам за програмами дитячої охорони здоров'я. Досить швидко було зроблено висновок про неефективність притулків та аналогічних установ саме в головній їх іпостасі – виховної. Маятник переваг хитнувся в бік фостерних сімей. І незабаром після Другої світової в США практично не залишилося дитячих будинків як таких. Є лише тимчасові притулки, де дбають про дітей до моменту їх приміщення в прийомну сім'ю. Мова йде не тільки про дітей, що стали сиротами внаслідок передчасної смерті або загибелі батьків, а й про дітей з неблагополучних сімей, звідки малолітніх громадян змушені були забрати співробітники соціальних служб. Значний контингент також складають неповнолітні, батьки яких опинилися у в'язниці або на примусовому лікуванні в психіатричних лікарнях, діти алкоголіків і наркоманів. Віковий діапазон – від немовлят до 18-річних випускників шкіл.

Загальна установка робиться на те, що дитина в «прийомній» родині проживе недовго, тобто рівно стільки, скільки знадобиться, щоб отримати постійне житло. Варіантами можуть бути повернення до батьків, якщо ситуацію в сім'ї вдалося вирішити, проживання у родичів, які висловили бажання взяти дитину на виховання, усиновлення. Насправді така дитина може жити у становищі приймака і місяць, і рік, і навіть довше, щоб потім опинитися в іншій родині. Загальний термін перебування в фостерній сім'ї становить 13 з половиною місяців [4].

Згідно з останніми даними на сайті американського управління у справах дітей у вересні 2012 р. число сиріт в країні становило 400 540 осіб. 41 відсоток з них – білі, 27 – афроамериканці, 21 – латиноамериканці. Хлопчиків-сиріт на 4 відсотки більше, ніж дівчаток. Четверть з них проживали в сім'ях родичів. Майже половина – в чужих сім'ях. Близько 15 відсотків – в спеціалізованих і спеціалізованих (це важкі – у медичному, психологічному або поведінковому сенсі – діти, які повинні знаходитися під постійним наглядом фахівців). Чотири відсотки дітей чекали адаптації (усиновлення або удочеріння), один відсоток числилися в бігах і один відсоток жили самостійно при регулярному моніторингу співробітниками соціальних служб.

Також у США існують такі програми допомоги дітям, які потребують батьківської опіки:
Прийом дітей на довгостроковій або постійній основі.

Іноді дитина приймається на короткостроковій основі, але подальші події роблять повернення дитини назад додому неможливим. Іноді сім'я вирішує прийняти дитину на довгостроковій основі замість того, щоб усиновити його, оскільки вони знають, що їм буде необхідно підтримка протягом багатьох років, і вони хочуть бути впевненими в доступі до такої підтримки. А іноді більш дорослі приймаються діти наполягають на тому, що вони не хочуть бути усиновленими.

Будь-яка з перерахованих причин може привести до прийому дітей на довгостроковій або постійній основі. Іншими словами, дитина залишається під опікою до свого повноліття. В ідеалі дитина залишається в одній і тій же сім'ї на весь час, але, на жаль, багато дітей переводяться з одного місця в інше кожні кілька років або навіть місяців.

Для дитини та прийомних батьків стабільне довгострокове приймальне розміщення виглядає практично як усиновлення, однак воно не передбачає реальних гарантій і серед соціальних служб прийом дітей на «постійній» основі вважається не кращим варіантом. Багато таких прийомних батьків підтримують стосунки з дітьми, про яких дбали, і після того як діти виростають. Незважаючи на те, що субсидії за такою програмою припиняються з досягненням дитиною 18 років (іноді субсидії замінюються іншими допомогоюми для людей, які не можуть мати самостійного доходу), дитина може залишитися жити з прийомними батьками так, якби вона була народжена в цій сім'ї або усиновлена, бо виниклі відносини любові і турботи перейшли в ранг постійних, виходячи за межі юридичних формальностей.

В останні роки в США було отримано ряд заяв на довгостроковий чи постійний прийом родичами дитини, часто званий «спорідненим прийомом». У таких випадках родичі дитини приймають або хочуть прийняти турботу про дитину, але фінансовий тягар виявляється неможливим [3].

Турбота про дітей до моменту усиновлення.

Також відома як «тимчасова турбота» або «колискова турбота», в основному цей вид розміщення призначений для немовлят. Вона може мати місце коли малюкам потрібно

усиновлення, але з якоїсь причини сім'ї для них поки немає; або це може бути період часу до передачі дитини в сім'ю поки батьківські права біологічних батьків не припинені; або малюки можуть передаватися в тимчасове піклування тоді як його біологічним батькам потрібен час для прийняття остаточного рішення про віддачу дитини на усиновлення.

Для виконання цієї ролі сім'ї можуть укласти договір з приватними агентствами або юристами. Розміщення до моменту усиновлення може бути вироблено відразу після народження і безпосередньо з лікарні. Для здорових крихітних малюків це не триватиме довше пари тижнів або місяців.

Прийомна сім'я «Перепочинок для батьків».

Це прийом дітей на короткий строк від батьків – біологічних, прийомних або усиновили дитину – з дуже залежними або важкими дітьми, з тим, щоб дати батькам можливість зробити перепочинок. Деякі діти потребують турботи і уваги 24 години на добу, в результаті чого батьки дуже втомлюються. Часто така турбота дає позитивні результати, а між двома сім'ями за роки можуть встановитися близькі стосунки.

Такий вид прийому дуже зручний для сім'ї, яка бажає взяти дитину тільки на дуже невеликий термін (але повторюваний з більш-менш регулярними інтервалами), оскільки такий прийом майже ніколи не триває більше ніж пара тижнів, а дуже часто вимірюється днями або навіть годинами. «Перепочинок» для батьків – дуже важливий момент у боротьбі, спрямованій на збереження сім'ї.

Прийом дітей на короткостроковій основі.

Цей вид прийому забезпечує турботу і догляд за дітьми, чиїм батькам зараз може бути самим необхідна термінова або спеціальна допомога. Також такий вид прийому використовується, коли батьки втрачають опіку над дитиною на час проведення розслідування при незадовільному поведженні з дітьми, але передбачається, що діти повернуться додому протягом терміну від одного тижня до кількох місяців.

Коли діти знаходяться під таким доглядом, вони проводять значну кількість часу із сім'єю, яка близька їм емоційно. Такий спосіб прийому може бути використаний батьками, які потребують термінової медичної допомоги, але не мають можливості залишити дитину на піклування комусь ще, під цим мається на увазі формалізована форма надання «турботи по-родинному», яка в минулому була б надана автоматично і неформально родичами родини [3].

Терапевтичний догляд та лікування.

У руки таких фахівців потрапляють діти з ослабленим здоров'ям або діти, які були серйозно емоційно травмовані їх попередніми сім'ями. Завдання щодо возз'єднання сім'ї зазвичай не ставиться. Такі прийомні батьки надають екстенсивну медичну підтримку і вживають інтенсивні операції з порятунку дітей.

Деякі з таких дітей могли стати правопорушниками, вони можуть заподіювати фізичну шкоду самим собі, вони можуть ображати інших дітей, тварин або навіть дорослих, можуть вживати наркотики, займатися проституцією або мати проблеми з поліцією. За останні десятиліття утворилися групи висококваліфікованих і відданих своїй роботі фахівців, які беруть на себе турботу про таких дітей на середній або тривалій термін з метою забезпечення лікування та безпечної здорової обстановки, що може бути доповненням до професійної медичної допомоги. Це дуже досвідчені люди, які часто вже виростили своїх власних дітей. Вони проходять спеціальне навчання і вивчають техніки з роботи з дуже хворими, неспокійними і / або важкими дітьми.

Це професія сама по собі і в більшості випадків оплачується відповідно. Обоє батьків в будинку, що складається з двох батьків, залишають зовнішню роботу, і таке піклування стає їх основним заняттям. Вони можуть бути 24-годинним персоналом, що не залишають свою зміну, з тим, щоб забезпечити безперервний догляд і турботу про таких дітей. Для дітей проводяться зустрічі з соціальними працівниками та іншими професіоналами. Як і у випадку прийому дітей на довгостроковій основі, у багатьох з цих дітей встановлюються відносини «батько-дитина» з їх прийомними батьками. Більшість Штатів вводять обмеження за кількістю дітей з такими потребами в одному будинку, якщо тільки це не ліцензований Груповий Будинок («Group Home»). Ця програма також може носити назву «Приймальня турбота спеціального рангу».

Традиційний або реабілітаційний прийом дітей.

Створено для дітей відібраних від батьків, які не приділяють їм належної уваги, але коли є підстави вважати, що поведінка батьків може змінитися, то сім'я буде возз'єднана. У той час як дитина перебуває під такою турботою, батьки проходять курс перенавчання і / або терапії, а їх поведінка і прогрес перебуватимуть під наглядом соціальних служб та прийомних батьків.

Між такими батьками і дитиною проводяться зустрічі під наглядом для закріплення на практиці знову набутих батьківських навичок. Зустрічі можуть проходити в приймальному будинку або в офісах соціальних служб.

Для прийомних батьків такий прийом може виявитися стресовим, особливо якщо дитину повертають в ту домашню обстановку, яку вони вважають незадовільною. Буває й гірше – коли дитина повертається в прийомну сім'ю після нових актів поганого поведіння і зневаги. Деякі агентства дуже покладаються на судження прийомних батьків про те, наскільки біологічна родина готова прийняти дитину назад; але як би там не було, думка прийомних батьків не має юридичної ваги. У деяких випадках самі біологічні батьки вирішують, що дітям буде краще в нових постійних сім'ях [3].

Актом Сполучених Штатів «Про усиновлення і безпечних сім'ях» від 1997 (PL105-89) встановлено, що у випадках з дітьми до 10 років Штат повинен починати процес або приєднуватися до процесу щодо позбавлення батьківських прав тих батьків, які не досягли цілей реабілітації за 18 місяців. Це робиться з тим, щоб дати таким дітям можливість знайти постійну сім'ю швидше і звести до мінімуму час їх перебування у прийомній сім'ї.

Прийом дітей, що передують усиновленню.

Ці програми були створені для проміжної ланки між первісною необхідністю дитини в тимчасовій турботі і необхідністю постійної сім'ї в довгостроковій перспективі. Такі діти перебувають у відомстві системи Сполучених Штатів з прийому дітей. Крім державних та штатних програм з прийому – усиновлення, існують також деякі приватні агентства, які співпрацюють із соціальними службами, щоб надати сприяння в знаходженні сімей для дітей.

У програмах прийом-усиновлення соціальні працівники розміщують дитину зі спеціально підготовленими прийомними батьками до того, як біологічних батьків дитини остаточно позбавляють батьківських прав. Прийомні батьки беруть на себе зобов'язання усиновити малюка, у разі коли батьківські права біологічних батьків остаточно припинені і дитина юридично вільна для усиновлення.

Основні моменти цієї програми (також відомої як «прийом-усиновлення» або «прийом-до-усиновлення») включають [1, с. 179]:

- переміщення дитини в прийомну сім'ю до того, як батьківські права біологічних батьків остаточно припинені;
- спроби з об'єднання сім'ї можуть все ще продовжуватися або біологічні батьки перебувають в процесі подачі заяви про припинення своїх батьківських прав;
- вважається, що ймовірність повернення в біологічну сім'ю дітей, які беруть участь у такій програмі, найнижча порівняно з ймовірністю повернення інших дітей;
- сім'я погоджується усиновити дитину, якщо батьківські права біологічних батьків остаточно припинені;
- сім'я виступає як приймальна протягом цього періоду часу.

Однією з причин, чому багато схильються до цього типу приймального усиновлення, є те, що високий відсоток таких дітей – малюки, включаючи і новонароджених. Такий вид розміщення несе легальний ризик, оскільки судом може бути прийнято рішення про повернення дитини в біологічну сім'ю. Ця програма – прекрасний варіант для прийомних батьків, готових дізнатися більше про цю програму, ставити нелегкі питання і розпитувати соціальних працівників про реалістичні оцінки величини юридичного ризику.

При розміщенні дитини в прийомну сім'ю оцінка постійного майбутнього для дитини проводиться у двох напрямках: усиновлення та повернення в сім'ю. Це має назву «одночасне планування» і може бути однаково нелегко як для біологічних батьків, так і для прийомної сім'ї, і ніхто з них не впевнений в остаточному результаті. Існує також ймовірність, що інші члени біологічної сім'ї можуть виявити бажання про виховання і усиновлення ди-

тини. В інших же випадках, план щодо постійного розміщення дитини впевнено просувається в напрямку усиновлення або може бути просто питанням очікуваного постанови суду.

Діти, що направляються в прийомні сім'ї, можуть потребувати медичної допомоги, можуть мати рідних братів і сестер, можуть бути представниками расових меншин або ще до народження могли бути піддані впливу наркотиків або алкоголю. Штати вказують, що розміщені через їхні програми прийом-до-усиновлення дуже часто є малолітніми дітьми, однак групи рідних братів і сестер можуть включати і більш дорослих дітей [2].

Висновки. При наявності усіляких законів і правил, детальних регуляцій і масованої пропаганди сімейних цінностей система підтримки дітей-сиріт в США далека від досконалості. Трапляється, що справа доходить до суду, в тому числі Верховного. Востаннє вища американська судова інстанція прославила свій голос в 2011 р. Тоді судді відмовилися затвердити апеляцію каліфорнійського району Оріндж про відміну штрафу в 9,5 мільйона доларів на місцеву владу на користь Діанни Фогарті-Хардвік за незаконне приміщення її дітей у фостерну сім'ю. Не менш гучною вийшла справа в Каліфорнії, в районі Санта-Клара. Колишній приймак протягом чотирьох років – з 1995 по 1999 роки – піддавався сексуальній експлуатації з боку фостерного батька Джона Джексона.

Іншими словами, в суспільстві з'явилися сумніви: а чи не занадто квапливо країна розлучилася з класичними дитбудинками і притулками, тобто якщо керувати правильно, то подібні заклади могли б запропонувати дітям стабільність, освітні можливості і кращі перспективи, ніж фостерні будинки, у дитбудинках та притулках легше концентрувати і ресурси, і кадри.

Список використаних джерел

1. Karger H.J. & Stoesz D. American social welfare policy: A Pluralist Approach (4th ed.). – Boston: Allyn and Bacon, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books>
2. Foster Parenting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fosterparenting.com/>
3. Прием детей в непредвиденных случаях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deti.zp.ua/show_article.php?a_id=1411
4. Что построила Америка на руинах своих детских приютов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itogi.ru/polit-tema/2013/2/185757.html>

В статье представлен обзор данных по организации и функционированию приемной (фостерной) семьи как эффективного способа жизнеустройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, в США. Проанализированы особенности программ помощи таким детям на основе законодательства Соединенных Штатов.

Ключевые слова: сиротство, приемная (фостерная) семья, США, программы помощи детям.

The article presents a review of the data on the organization and functioning of the reception (a foster) families living arrangement as an effective means of orphans and children left without parental care in the United States. The features of the programs for these children on the basis of United States law.

Key words: orphanhood, reception (foster) family, the United States, programs to help children.

Одержано 25.10.2013.